

PICTURI PUȚIN CUNOSCUTE CU SUBIECTE DIN RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ DATORATE LUI JOHANN NEPOMUK SCHÖNBERG

Adrian-Silvan Ionescu

Unul dintre prolificii artiști de front ai ultimului sfert al veacului al XIX-lea a fost artistul austriac Johann Nepomuk Schönberg (1838-1913). Fiul unui cunoscut gravor și litograf, Adolf Schönberg (1813-1868), tânărul Johann Nepomuk studiază doi ani la Viena după care se mută la Academia Regală din München unde se specializează în pictură istorică și bataillistă. Este un colaborator activ al periodicelor "Illustrierte Zeitung", "Daheim", "Illustrierte Welt", "Le Monde Illustré" și "The Illustrated London News" și ilustrează lucrări importante precum *Istoria universală* de Ludwig von Alvensleben, *Istoria Papilor de Patuzzi*, *Panorama războiului din anul 1866* și *Campania 1870/71*.

Atras de fumul câmpului de luptă, Schönberg s-a aflat în zona balcanică încă din iarna anului 1876, spre a asista la evenimentele din Serbia cuprinsă de insurecție. Mai multe numere ale revistei "Le Monde Illustré" de la finele aceluiași an și începutul următorului au fost ilustrate cu desenele sale, multe prezentând și tipuri umane românești. Totdeauna își însoțea schițele cu lungi corespondențe. Se pare că, față de alți observatori străini care ne agreau și găseau în populația autohtonă candoarea și insolitul vieții tradiționale patriarhale pe care națiunile lor le pierduseră printr-o industrializare și urbanizare timpurie, artistului austriac nu-i sunt prea simpatici românii, neîncetând să-i critice și să-i prezinte în cele mai întunecate culori. Poate că, această aversiune, era rezultatul vreunei probleme strict personale, a unei altercații sau neînțelegeri la graniță, la vreun han sau în altă parte, în societatea ofițerilor sau a dorobanților căci, în mod special, fulgerele sale se îndreaptă împotriva armatei. Obișnuit cu rigoarea și ținuta marțială a trupelor cezaro-crăiești era firesc să îi displace aspectul blânzilor țărani români chemați la oaste. Călătorind pe Dunăre, de la Viena, cu destinația Odesa, artistul corespondent se oprește asupra imaginilor pe care i le ofereau orașele porturi și garnizoanele lor. Un prim desen apărut în ultimul număr pe luna noiembrie al revistei franceze, prezintă un *Post românesc la Turnu Severin*¹ cu trei dorobanți rebegiți de frig, cu capetele trase între umeri și mâinile infundate în mânecile mantalelor în vreme ce un ofițer cu gluga peste chipiu cercetează actele unor țărani sârbi refugiați. Ajungând pe o vreme atât de vitregă, cu viforită și ger, era normal

să i se pară desenatorului că: "(...) acești soldați sunt prost întreținuți și n-au nicidecum un aer marțial, nici în uniformă nici în felul de a se purta"². Aceasta fiind-i prima impresie, ea îl va urmări în tot răstimpul sederii pe teritoriul țării. Peste două numere i se va publica o întreagă pagină cu militari de diverse arme intitulată *Types et uniformes de l'armée roumaine*³. Era o adevărată modă în acel timp ca, pentru a-i informa pe cititori, revistele ilustrate să prezinte modelul de uniformă al diverselor țări, mai ales atunci când acestea se aflau înaintea sau în timpul unui conflict armat - astfel că în toate gazetele de acest tip din Europa se vor întâlni trupele rusești, turcești și românești, așezate ca la o paradă, cu ținutele ordinare sau de ceremonie, cu armele specifice, echipamentul și dotarea fiecăreia, însoțite de un comentariu mai lung sau mai scurt legat de structura și forța armatei, sistemul de recrutare, numărul maxim la mobilizarea generală, eventual numele comandanților și câteva date despre recente participări la războaie (dacă era cazul). Dar, față de acest standard, Schönberg se depărtează făcând o prezentare liberă, în mai multe registre, cu scene surprinse în acțiuni independente, fiecare cu textul ei explicativ. Pentru a fi exhaustiv își alege personajele îmbrăcate în ținute cât mai variate, de iarnă și de vară, călări sau pe jos. Începe de sus în jos cu trei roșiori; apoi inserează portretul unui dorobanț (a cărui cocardă și pană de curcan sunt plasate, în chip greșit, în dreapta în loc de stânga, cum era regulamentar - probabil îl scăpase acest amănunt sau poate că gravorul a inversat desenul când l-a decalcat; este interesant de semnalat că același chip îl preia, în aceeași formă greșită și alt reporter de front, Dick de Lonlay (1846-1893) folosindu-l ca vinietă în volumul său memorialistic *En Bulgarie*⁴, unde și-a adjudecat și desenele altor confrăți). În compoziția lui Schönberg urmează doi vânători pedestri și doi infanteriști de linie, fiecare în mare și mică ținută de iarnă și de vară. În mijlocul paginii dezvoltă un crochiu mai amplu cu un grup de dezertori escortați de câțiva jandarmi călări (aici descălecați, mărșăluind alături de prizonieri) sub un viscol necruțător care le flutură mantalele. Linia este foarte expresivă reușind să redea atât frigul pătrunzător cât și tristețea celor ce fuseseră capturați. Ultimelor trei desene le conferă o notă ironică pentru a-și explica nuanța malițioasă a corespondenței alăturate. În *Recruți de artilerie* este dată o secvență amuzantă a primei zile de cazarmă cu un tânăr ofițer în manta ce-și însoțește comenzile de gesturi elocvente cu mâinile, ca și când ar dirija, în vreme ce proaspeții soldați, încă neuniformizați, îmbrăcați cum s-a nimerit - unul cu chipiu, altul cu bonetă de cazarmă și trei cu căciuli țărănești peste pletele lungi, așa cum au venit de acasă - stau crispați, cu picioarele ridicate țeapăn, nedeprinși cu pasul de defilare, ca la prima lor instrucție. O altă scenă de instrucție apare în schița intitulată *Dorobances (irreguliers)* unde un ofițer explică ceva unei trupe pregătită de marș, îmbrăcată în mantale și cu toboșarul în frunte. Ultima imagine este rezervată unui grup de ofițeri ce se relaxează după servicii, la club sau în casa vreunuia dintre ei. Ei provin din toate armele pe care

plasticianul le-a putut întâlni la Galați: un vânător cu favoriți și mustață, ce stă cu pălăria pe cap, un cavalerist și un artilerist ciocnind, protocolari, paharele stând în picioare și un alt ofițer, poate superiorul lor, îmbrăcat în manta, ce stă călare pe scaun, cu paharul în mână. În epistola trimisă redacției este explicat și în cuvinte ceea ce desenele evocau suficient de bine: "Pe străzile [Galațiului], acoperite de un noroi gros și puturos, se văd circulând o mulțime de soldați a căror concentrare dă o idee despre uniforme atît de puțin militare ale acestor trupe. Administrația românească și-a dat multă osteneală pentru a introduce în armata sa uniforma franceză care, cu toate acestea, n-a putut să dea șicul și dezinvoltura trupeților noștri acestor oameni mărunți, parcă bătuți de grindină, cu figuri placide și blajine care compun regimentele acestei țări. În ansamblu, acești soldați vă fac să simțiți aceeași impresie jalnică și murdară pe care deja v-a cauzat-o aspectul orașului. Fiecare batalion este prevăzut cu un număr considerabil de toboșari și trompeți pentru ca glasul acestor instrumente să-i țină tot timpul treji în marșuri pe acești soldați apatici. La Galați sunt acum aproape 20.000 de oameni și se pare că în toată România s-au mobilizat aproape 80.000. Oricine care, la fel ca mine, a văzut la Iași numeroasele grupuri de refractari care vin zilnic sub escortă militară, își pierde ușor toată încrederea în spiritul războinic al românilor. În același timp trebuie să spunem că în România nu există nici cadre, nici registre matricole sau liste: în consecință, când vine mobilizarea, oamenii sunt strânși pur și simplu de jandarmerie care-i escortează până la cea mai apropiată circumscripție unde sunt înregistrați, îmbrăcați și înarmați"⁵. Chiar dacă nu-și însoțește totdeauna desenele de comentarii, tonul critic al acestora este suficient de grăitor. Într-un număr ulterior al revistei⁶, apare o ilustrație absolut tendențioasă cu o demonstrație militară contra evreilor din Iași unde soldați și subofițeri sparg geamurile prăvăliilor din cartierul israelii, insultă și maltratează trecătorii care fug speriați. La o întâmpinare făcută de un cititor în privința acestei scene denigratoare, desenatorul își mai ponderează agresivitatea oferind, peste două numere⁷, o imagine mai neutră a muzicii militare ce dă onorul comandantului diviziei din Galați unde, totuși, nu-și poate stăpâni causticitatea și plasează, în prim plan, câțiva câini ce țin isonul fanfarei, urlând. Și în următoarea sa colaborare apare o scenă de garnizoană cu *Trecerea unui batalion de vânători pedestri printr-un cartier mărginaș din Galați*⁸ mărșăluind prin noroaiile periferice precedați de purcei zglobii. Redactorul însoțește gravura cu o succintă explicație, ca din parte-i, dar inspirată probabil tot de vreo epistolă a corespondentului special, căci e străbătută de nuanțe ironice, caracteristice acestuia: "Costumul acestor soldați este destul de pitoresc cu pălăriile lor cu boruri largi întoarse într-o parte. Înfășurați în largile lor mantale gri deschis, ei se împotmolesc în stratul gros de noroi care ține loc de macadam în orașele Orientului. Soldații, cu tobele sub braț sau puștile pe umăr, merg înglobați până la glezne, în vreme ce un tânăr ofițer, fără îndoială proaspăt

ieșit din Academia de la București (Școala Militară, n.n.), se silește să-și păstreze cizmele sale înalte curate de toată murdăria, urmărind marile pietre care țin loc de trotuar la Galați”⁹. Acesta avea să fie ultimul desen trimis din România de Herr Schönberg la revista pariziană.

În primăvara lui 1877 izbucnește războiul ruso-turc și încep ostilitățile în Bulgaria, iar artistul se mută acolo, oferindu-și colaborarea la periodicul britanic “The Illustrated London News” care îl încadrează între “artiștii speciali”¹⁰ arătându-i o atât de mare considerație încât îi lasă semnătura pe schiță, fapt de care nu se bucurau ceilalți angajați ai redacției. Pe două pagini nenumerate din suplimentul numărului din 20 octombrie este tipărit Asaltul redutei Grivița, în fața Plevnei, pe 11 septembrie¹¹, cu precizarea “Facsimil după o schiță a artistului nostru special din armata aliată ruso-română”. Autorul, anglicizându-și numele, se semnează într-o zonă foarte vizibilă, în dreapta jos, alături de data când a executat desenul: John Schönberg, 15 septembrie 1877. Datele sunt după stilul nou, fiind deci vorba de lupta din 30 august, când românii au cucerit prima redută din lanțul fortificațiilor turcești. Compoziția este bine realizată, organizată convergent, oferind sugestia tumultului asaltului, în rânduri strânse, al dorobanților, spre vârful dealului unde este reduta. Spațiul este presărat cu gabioane, morți și răniți. Dar nici vederea camarazilor scoși din luptă, nici exploziile ce-i decimează, nu le oprește iureșul, înaintarea în valuri a fiecărei unități cu comandantul ei.

În numărul următor sunt publicate două imagini care atestă prezența artistului austriac în capitala României, în compania unui confrate britanic. Cele două schițe cu mare valoare documentară sunt: Spitalul din București al prințesei României și Doi dintre artiștii noștri vizitând spitalul prințesei la București¹². Datorită acestei oportunități s-au păstrat și portretele din perioada campaniei a acestor bravi reprezentanți ai presei: “Doi dintre artiștii noștri speciali aflați la război, Herr Schönberg și dl. Irving Montagu au vizitat împreună spitalul militar din București care a fost înființat și este condus și administrat personal de prințesa României”¹³. Aceasta i-a primit, cu multă grație, pe cei doi reporteri într-una din rezerve, în timp ce surorile și doamnele ce-și oferiseră serviciile caritabile îngrijeau de răniți. În același timp se afla acolo și consulul olandez la București. Gazetarii își prezintă omagii doamnei țării, Irving Montagu mai în față, se înclină cu respect iar Johann Nepomuk Schönberg își așteaptă rândul la marea cinste ce i se acorda. Infermierii și răniții în stare mai puțin gravă privesc, cu interes, această scenă unică în felul ei. Interiorul este simplu și curat. Exteriorul este la fel de nepretențios: mai multe barăci mari peste care flutură steagul Crucii Roșii. Același semn se vede și pe câteva căruțe cu coviltir ce au adus răniți sau provizii. În spate se detașează turla capelei Azilului Elena Doamna iar în extrema dreaptă, în umbră, mănăstirea Cotroceni, lângă care era instalat acest spital. Bine informat asupra periodicelor ce dădeau informații despre țara sa, domnitorul Carol I văzuse această imagine și-i scria doamnei în epistola trimisă de la cartierul

său general de la Poradim, pe 24 octombrie/5 noiembrie 1877: "Un ziar ilustrat englez a reprodus un desen al baracei Tale"¹⁴.

O altă colaborare are Johann Nepomuk Schönberg la revista germană "Ueber Land und Meer" unde, pe o întreagă pagină îi sunt tipărite mai multe schițe cu tipuri de soldați musulmani, așezate sub genericul *Bilder von der türkischen Armee*¹⁵, precizându-se numele autorului și faptul că era vorba de creații originale: "Originalzeichnung von J. Schönberg". Schițele sunt grupate în trei registre: sus niște vedete de cavalerie și un peisaj pe malul Dunării cu o casă a unui grup de observație care avea în imediata apropiere o prăjină cu paie care, în caz de nevoie, erau aprinse în vederea semnalizării la distanță; lângă aceasta se afla un turc călare - zapciul, așa cum este intitulată și schița - și doi subalterni pe jos. În mijloc, purtând legenda *Nizami egipteni*, un desen prezintă o scenă din spatele frontului: un soldat face de santinelă lângă puștile așezate în piramidă în vreme ce doi camarazi își dedică timpul liber curățeniei, unul, gol până la brâu, spălându-și schimburile într-o albie, altul, după ce și-a întins rufe la uscat, gol și desculț, își curăță arma. Tot în acel registru este inserat un desen cu ofițeri otomani în diverse ținute și de diverse arme, amintind de grupul ofițerilor români apărut în "Le Monde Illustré": unul, îmbrăcat în manta, este așezat pe scaun, un altul, în picioare, poartă burnus, un altul este în redingotă în vreme ce al patrulea, un egiptean foarte negru, are tunică de cavalerie, cu brandemburguri, și pantaloni albi. Jos apar două crochiuri mai alerte, cu doi cavaleriști cu lănci, în goana cailor, și o alta cu infanteriști atacând la baionetă, iar între ele o scenă liniștită, de bivouac al unor cerchezi care se pregătesc pentru cină: unul învârtește o frigare deasupra focului, sub privirile altor doi, unul în picioare și altul fumând trântit sub un umbrar de frunze. Monograma autorului I.S. - verticala de la I străbătând cealaltă literă - este plasată între soldații și ofițerii din registrul mijlociu. Atunci când nu semna cu numele întreg, acest semn apărea în mod frecvent pe lucrările lui Schönberg, devenind o siglă inconfundabilă a creației sale.

Tema tipurilor otomane este continuată și în numărul 27/1877, p. 537, sub același titlu și în aceeași organizare pe trei registre: sus, sub eticheta *Redif* sunt reprezentați doi soldați din miliție, unul îmbrăcat în manta și cu pușca la umăr făcând de santinelă iar altul stând turcește sub o umbrelă de paie. În același spațiu este inserat un convoi de artilerie ce trece munții, cu piesele demontate și încărcate în spinarea cailor. În mijloc este compoziția cea mai amplă cu un atelaj de artilerie călărească în acțiune, pregătindu-se să plece, în mare grabă, spre linia de luptă. Jos apar mai multe tipuri și grade militare: un general de divizie (*ferik*) călare și cu binoclul în mână, intenționând a cerceta liniile dușmane, însoțit de un colonel (*miri alaf*) și păzit de o gardă de spahi; apoi sunt schițați trei soldați din armata regulată, zuavi și nizami, cu tot echipamentul.

Într-un număr anterior, pagina acordată lui Schönberg fusese dedicată vajnicilor călăreți ai stepelor rusești, așezată sub genericul *Bilder aus dem*

Kosakenleben (no. 20/1877, p. 392). După desemnarea cazărmii - care era constituită din câteva izbe țărănești printre care se zbenguiau porcii și găinile și care, de n-ar fi fost prezenți și câțiva soldați, călări sau pe jos, ar fi părut un sat liniștit, lipsit de marțialitate - urmează tipurile specifice de cazaci și specificarea locului în care își făceau serviciul: *Cazac grănicer*, *Cazaci caucazieni*, *Cazaci de Don* și *Cazaci de linie*. În Școala soldatului se vede un bătrân subofițer învățând carte pe tinerii soldați analfabeți așezați în bănci.

O compoziție amplă apare în numărul 30/1877, p. 600, *Munca la fortificațiile turcești de la Tulcea, pe Dunăre*: sub privirile atente ale ofițerilor și santinelor otomane, țărani localnici sapă tranșee; un alt grup de săteni a fost adus, sub escortă, la lucru. Pentru a da mai multă tragere de inimă săpătorilor, un scripcar și un cimpoier le cântă de pe marginea șanțului. Care cu boi, pline cu provizii, urcă greoi malul. Dunărea curge molcom în zare.

În numărul 18/1878, p. 388, artistul semnează schița cu *Împăratul Alexandru returnând sabia lui Osman Pașa*: țarul în picioare, întinde arma marelui învins, care se sprijină într-un baston și de brațul unui medic rus. Un ofițer turc ce-l însoțea, salută pe țar și statul său major. Un țaran bulgar, poate proprietarul casei, aduce un scaun rănitului.

După încheierea ostilităților, Johann Nepomuk Schönberg începe să își valorifice bogatul portofoliu de schițe realizate în timpul campaniei din Bulgaria prin litografii de mare tiraj, care puteau să îl aducă un bun câștig. În vederea acestei finalități, pictorul se asociase cu un conațional, Friedrich Lachmann, fost militar care renunțase la sabie și la uniformă în favoarea gazetăriei. În timpul războiului ruso-româno-turc, el fusese corespondent de front al ziarelor "Die Politik" din Praga și "Bund" din Berna. Pe câmpul de luptă, Lachmann se distinsese prin curajul și eroismul său dezinteresat salvând un tun al trupelor române într-un moment dificil al înclăștării, faptă pentru care a fost decorat¹⁶. Stabilît pentru o perioadă mai lungă la București, ziaristul reprezenta interesele plasticianului și se însărcinase cu editarea planșelor pe care acesta urma să le execute. Astfel este tipărită la Viena, în institutul de arte grafice a lui J. Haupt, o planșă de 48 x 55,5 cm, care conține mai multe episoade din război și este intitulată *Carol I al României / în capul Armatei Selle / în campania 1877-1878*. Traducerile în germană și franceză ale titlului sunt așezate de-o parte și de alta a celui românesc. În jurul unei scene centrale - ce-l prezintă pe domnitor pe câmpul de luptă, urmat de câțiva ofițeri superiori, cu legenda *Carol I al României înaintea Griviței la 30 August 1877* - sunt zece scene mai mici, fiecare cu localizarea și datarea ei. Unele fuseseră deja publicate de artistul vienez în periodicele ilustrate. Aceste scene, luate în sensul acelor ceasornicului, sunt: (18 apr.) *OLTENITZA* (30 Apr.); (15 Maiu) *CALAFAT* (27 Maiu) - inspirată de una dintre fotografiile lui Szathmari din albumul *Suvenir din Resbelul 1877-1878* -; (20 Aug.) *CALAFAT* (1 Sept.); (27 Aug.) *GRIVITZA* (8 Sept.); (8 Noembrie)

RAHOVA (21 Noembrie); (12 Februarie) WIDDIN (24 Februarie); (8 Noembrie) PLEVNA (10 Dec.); (12 Ianuarie) SMIRDAN (24 Ianuarie); (30 Aug.) GRIVITZA (11 Sept.); (19 Iulie) NICOPOLI (31 Juillet). Atribuirea lucrării, localizarea atelierului și editorii ei sunt trecuți în partea de jos: "Comp. et Lith. par J. Schönberg, Vienne" în stânga, "Etabl. Lith. artist. J. Haupt, Vienne" în mijloc, și "Éditeur Lachmann et Luis, Bucarest" în dreapta. Cel pe care și-l asociase ziaristul austriac la editarea planșelor era un librar din Capitală, Gr. Luis. O reclamă a librăriei sale apărea în vara lui 1878 în presa locală¹⁷. După lansarea stampei, bine-informatul ziar "Resboiul" se grăbea să-i anunțe apariția și să-i facă descrierea fără a da, însă, vreo informație asupra autorului: "Avem 'naintea noastră un tablou care a eșit dilele acestea și care coprinde momentele cele mai însemnate din faptele militare ale armatei noastre peste Dunăre precum: Nicopoli (19 Iulie), Grivița (27 și 30 August), Smârdan (12 Ianuarie), Rahova (9 Noembrie), Plevna (28 Noembrie), etc. În mijlocul tabloului se vede M.S. Domnitorul 'naintea Griviței la 30 August'"¹⁸.

Pentru imortalizarea festivităților ocazionate de intrarea triumfală a armatei române în București pe 8 octombrie 1878 se face apel tot la talentul lui Schönberg. Acestuia aveau să-i fie trimise schițele și informațiile de la fața locului culese de gazetarul Friedrich Lachmann după care urma să elaboreze o pictură și stampe în tiraj popular. Ziarul ieșean "Steaua României" anunța, cu entuziasm, această inițiativă artistică: "Aflăm din isvor sigur că Măria Sa Domnitorul Carol a avut înalta bună-voință de a însărcina pe d. Lachmann, cunoscutul corespondent militar, ca să schițeze momentele cele mai principale ale intrării triumfale a oștii noastre în capitală, serbare care, precum se știe, va avea loc poimăine Duminică. Acastă schiță va fi trimisă d-lui Schönberg, pictorul de bătălii din Viena, ca să compună un tablou în oleu, care apoi să se facă și în litografii în mărime de 60-80 centimetri spre a fi pus la dispozițiunea publicului, cu prețul minim de 1 leu 50. Acastă lucrare ca și tablourile cari se executază în Viena asemenea din ordinul Măriei Sale, dovedesc înaltul interes ce pune Măria Sa Domnitorul pentru a face să se răspândească în toate căminurile, chiar și în cele mai modeste, icónele vii ale disciplinei, avântului și a bravurei oștii române. Exprimăm cea mai adâncă recunoștință pentru înalta generositate a Măriei Sale Domnitorului"¹⁹. Această planșă, editată tot de Lachmann, este intitulată *Intrarea triumfală a armatei în București* și are dimensiunile 54,3 x 69 cm. Ea cuprinde șase scene ale acestei festivități: într-un medalion central, înconjurat de o coroană de verdeață, apare momentul de la Șosea, de la Arcul de Triumf, surprins din tribuna diplomaților străini. Domnitorul, călare, primește o coroană de flori de la niște doamne, în vreme ce discursul oficial este rostit de un domn în frac. În spate se desfășoară ofițerii superiori. În dreapta și stânga, deasupra medalionului, este înscrisă data evenimentului: "1878 Octb. 8". În partea de sus apar alte trei scene: Te Deum în aer liber, în fața altarului improvizat la care oficiază înalți ierarhi; prințul Carol I și statul major, călări, trecând în revistă trupele; prințul și

principeasa decorând steagurile unităților care s-au evidențiat în luptă. Jos, compozițiile sunt așezate excentric față de imaginea centrală. În stânga este defilarea trupelor în piața Teatrului Național, prin fața domnitorului, a doamnei (aflată singură în trăsură) și a suitei lor; fațada teatrului este pavoazăată cu ghirlande, drapele și cifrul domnesc iar pe balustrii balconului este prinsă o pancardă pe care este scris "Grivitză". În dreapta este retragerea cu torțe, seara, pe bulevard, prin fața statuei lui Mihai Viteazul; fanfara, condusă de un impozant tambur major, este încadrată de dorobanți cu făcliile aprinse ce mășăluiesc pe sub stâlpii de care fâlfâie steaguri tricolore. Sub gravură, în dreapta jos, apare inscripția: "Editor F. LACHMANN, Bucuresen" (sic) și în dreapta "Tôte drepturile rezervate F. LACHMANN". Desenele nu sunt atribuite dar, într-un loc discret în gravură, în dreapta celor trei țevi de tun de sub scena din medalion, este plasată monograma binecunoscută I.S. - asemănătoare semnelui dolarului - ce-l desemna pe Johann Nepomuk Schönberg.

Cei doi editori ai stampelor lui Schönberg folosiseră exemplul altor autori precum Nicolae Grigorescu și Dimitrie Pappasoglu și ceruseră sprijinul Ministerului de Interne pentru desfacerea planșelor în provincie. Prin circulara nr. 20741/5 decembrie 1878, autoritățile locale erau puse la curent cu această apariție: "D-nil Lachman (sic) și Louis, a editat două Tablouri, reprezentând unul: <<Intrarea triumfală a armatei în Capitală în ziua de 8 Octombre 1878>> și cel alt << Diferite episoade istorice ale Resbelului din anul 1877-1878>> al căror precu este de 2 lei cel d'ânteu și de 4 lei cel d'aldoilea. Ministerul luând în considerațiune acéstă lucrare și având în vedere că aceste Tablouri merită a le avea fie care cetățen ca singurul suvenir de glorie a armatei nóstre, vă trimite un număr de ..... bucăți din cel d'ânteu tablou și ..... bucăți din cel d'al douilea și ve invită, D-le Prefect a le pune la dispoziția amatorilor și în urmă se-mi înaintați banii ce veți prinde din desfacerea lor împreună cu tablourile ce ve vor rămâne nevândute"²⁰.

Față de alte lucrări mai slabe calitativ, pentru care amatorii aveau întemelte rezerve - precum acelea scoase de Pappasoglu - acestea se vând foarte bine, sunt chiar cereri pentru noi exemplare și, până în martie 1881, stocul este epulzat și plățile acoperite ceea ce era un record pentru că mulți alții, printre care chiar marele Nicolae Grigorescu, vor avea mult de așteptat până la amortizarea investițiilor și, acestea nu aveau să fie vreodată acoperite²¹. Este drept că stilul naturalist, plin de exactitate, practicat de Schönberg, era mai pe gustul publicului decât timidele compoziții naive ale lui Isler și Pappasoglu. De aceea, artistul vienez a beneficiat de importante comenzi primite din țară și, de la atitudinea sa critică față de soldații români - așa cum s-a văzut că nu se abținea să și-o exprime, cu maliție, în primele sale corespondențe publicate în periodicele străine la începutul conflictului - ajunsese să premărească, în operele sale, armata României și comandanții ei. Pentru principele Carol I pictează, la invitația acestuia, cinci pânze cu

scene din campanie: *Trecerea Dunării*, *Bombardarea Vidinului*, *Atacul asupra redutei Grivița*, *Vizita domnitorului în reduta Grivița*, *Prima întâlnire a domnitorului Carol I cu Osman Pașa după capitulare*²².

În arhiva Casei Regale se păstrează un contract încheiat pe 10/22 iulie 1878 între Martin Stöhr (1819-1896), maestrul decorator al Curții, ca reprezentant al domnitorului Carol I, și Friedrich Lachmann, ca reprezentat al pictorului, în care erau stipulate condițiile pentru executarea a două dintre aceste pânze, *Bombardarea Vidinului* și *Atacul asupra redutei Grivița*. Una dintre acestea prevedea ca autorul "să țină seama pe cât va fi posibil de asemănarea portretistică atât a ofițerilor superiori care s-au aflat în suita Alteței Sale cât și a celor de la trupele de acțiune propriu-zisă"²³. (Anexa 1) Acest articol explică atenția cu care artistul a tratat chipurile celor din preajma domnitorului realizând niște portrete veridice nu numai pentru aghiotanții sau comandanții de unități ci și pentru combatanții de rând, artileriști, dorobanți și vânători pedestri. În aceeași zi, printr-o scrisoare, Martin Stöhr îl însărcina pe Lachmann să-i comande lui Schönberg alte două picturi: *Vizita domnitorului la reduta Grivița* și *Prima întâlnire a domnitorului Carol I cu Osman Pașa după capitulare*, indicându-i exact momentul pe care trebuia să îl reprezinte și ambianța în care să se desfășoare acțiunea²⁴. Aceste două compoziții, ca și anterioarele, urmau să fie multiplicare prin oleografie, în tiraj popular (Anexa 2). Comenzile sunt onorate de plastician într-un interval foarte lung de timp variind între 6 și 25 de ani, așa cum o demonstrează datările de pe lucrări. Aceste tablouri de mari dimensiuni - 125 x 185 cm - au fost, desigur, mândria Palatului Regal din București. Aflate astăzi în patrimoniul Muzeului Național de Artă - unde nu au mai văzut lumina simizei din 1948, subiectul neconvenind guvernului comunist - ele sunt într-o stare de conservare nu tocmai satisfăcătoare ce ar necesita o intervenție rapidă a restauratorilor. Deși în mare parte cunoscute datorită litografiilor și a reproducerilor în volume de istorie sau albume închinare Războiului de Independență, lucrările sunt interesante și prin inscripțiile autorului de pe spatele pânzei consemnate în englezește și, uneori, nemțește, în care precizează prezența sa la eveniment, apartenența picturii la colecția regală și, câteodată, data desfășurării momentului imortalizat și a execuției. La cele cinci subiecte despre care există informații în presa epocii se pare că, ulterior, a mai fost comandat unul, terminat în 1903, mult mai târziu decât toate celelalte. Operele lui Schönberg au fost cunoscute sub diferite denumiri subsumate, însă, aceleași teme. *Trecerea Dunării la Corabia*, litografiat și mult reprodus, îl prezintă pe domnitor salutând trupele care se îndreaptă spre pod. În suita sa se recunosc figuri de ofițeri superiori și comandanți de mari unități: generalul Alexandru Cernat, coloneii Mihail Cerchez și Gheorghe Slăniceanu, un atașat militar suedez cu chipiu roșu, apoi, grupați locotenent coloneii Constantin Blaramberg, Constantin Filitti și Alexandru Schina din statul major domnesc, generalul dr. Carol Davila și maiorul Iacob Lahovary, privind prin monoclu. În prim

plan, în dreapta, între civili, se văd miniștrii Ion C. Brătianu și Mihail Kogălniceanu, între doi prelați. Lucrarea este semnată și datată, dreapta jos, cu brun: Schönberg 1893, iar pe spate, cu aceeași culoare, este inscripționat: "Proprietatea Regelui României / Armata română trecând Dunărea lângă Corabia / August 1877, pictat / de John Schönberg din Viena / care era prezent ca și corespondent / special al lui Illust[rated] London News", "pinxit 16 9bre [noiembrie, n.n.] 1893 / Londra".

Bombardarea Vidinului cunoscută și sub titlul *Asta e muzica ce-mi place* după cuvintele rostite de principele Carol I în momentul când un obuz a explodat în preajma lui - scenă, de asemenea, mult reprodusă și intrată în conștiința publicului - îl prezintă pe domnitor în picioare, salutând cu chipiul ridicat, deflagrația. El tocmai se ridicase de pe scaunul așezat pe parapet de unde examinase, prin telescop, pozițiile dușmane. Soldații de artilerie, stat majoriștii și adjutanții aflați în baterie, la adăpostul parapetului, sunt surprinși de detunătură. Pânza este semnată, cu brun, în stânga jos: Schönberg, London 1884. Pe spate, cu negru, scrie în stânga: "Artistul a fost prezent la acțiune / John Schönberg" iar în dreapta "Am modificat figura regelui / în anul 1891". Aceasta demonstrează timpul îndelungat de elaborare și revenirile asupra picturii inițiale pe care le-a practicat artistul. *Atacul asupra redutei Grivița* - intitulată uneori și *Carol I pe câmpul de luptă sau Bătălia de la Grivița* - este o scenă amplă, întunecată de fum și cu cerul mohorât. În mijlocul compoziției, principele, călare, primește raportul unui ofițer de stat major. Suita domnitorului se află în stânga imaginii. În prim plan apar resturi ale unui cheson, un cal mort și un grup de răniți ce primesc primul ajutor. Din dreapta se apropie două căruțe de ambulanță peste care flutură steagul alb cu cruce roșie și un alt grup de răniți ori brancardieri ce poartă soldații invalizi. Între aceștia, îmbărbătându-i și dându-le sfaturi, se vede generalul dr. Carol Davila, călare. În planul secund, în vale și pe dealul redutei, se disting unitățile ce înaintează compact, ca niște mari paralelograme umane, iar pe culme, fumul descărcărilor de arme și al exploziilor. Aceasta este o scenă bataillistă bine observată, plină de tensiune și dramatism, încheată și veridică, așa cum numai un martor ocular putea să realizeze. Semnătura, datarea și localizarea sunt făcute, cu negru, în dreapta jos - John Schönberg, London 1891 - iar pe spate, scrisă cu negru, în dreapta sus, apare specificarea: "Artistul, dl. John Schönberg / a fost prezent la lupta / reprezentată în această pictură", iar în stânga sus, sub niște caricaturi în cărbune cu tipuri de negustori, este plasată monograma inconfundabilă a autorului și anii între care a executat pânza: I.S. 1879-1891. Pentru această compoziție de mari dimensiuni a pictat una intermediară, de 84 x 63 cm, care a slujit de schiță preliminară. Ea se află la Palatul Episcopal din Curtea de Argeș și este semnată cu roșu, în dreapta jos: John Schönberg 1879.

Vizita domnitorului în reduta Grivița evocă clipele de încordare de după cucerirea acestei fortificații când prezența principelui într-o poziție atât de

înaintată era periculoasă. Carol I, îmbrăcat în manta și însoțit de patru ofițeri de stat major - doi cu chipie albe și doi cu ele roșii - este condus de colonelul de artilerie Henric Herkt. Câțiva artileriști stau lângă tunul lor, întorși spre înaltul vizitator. Doi dorobanți răniți așteaptă să-i fie prezentați comandantului suprem. Alți dorobanți sunt la parapet și trag prin ambrazuri înspre reduta vecină; unul dintre ei este chiar în acel moment lovit de un glonte vrăjmaș și cade. În stânga, doi dorobanți cară pe o targă un camarad rănit iar un sublocotenent de stat major le face semn să-l poarte cu grijă. Semnătura și datarea autorului sunt plasate în stânga jos, cu brun: Schönberg 1893. Ca de obicei, pe spate este o inscripție în englezește, cu brun: "1877 Artistul John Schönberg / a fost prezent pe când Regele / vizita Reduta Grivița / luată de români / de la turci / doar cu două zile / mai înainte; românii / deja o aveau cu / propriile lor tunuri, 1893", "Proprietatea / Regelui Carol I / al României".

Pentru a respecta cronologia campaniei trebuie inserată aici lucrarea comandată ulterior și finisată cel mai târziu, în 1903, față de celelalte din această suită - este vorba de Carol I la bătălia de la Plevna și-l reprezintă pe domnitor călare, îmbrăcat în manta și cu chipiul alb pe cap, îndemnându-i pe vânătorii pedestri. Aceștia s-au strâns într-un grup dezorganizat în jurul domnitorului. Îl privesc cu stimă și încredere; unii își controlează și își pregătesc armele. Alături de principe se află maiorul Candiano-Popescu tot călare, cu sabia scoasă. Pe dealul din spate, sanitarii cu steaguri cu cruce roșie și brancarde aleargă în ajutorul răniților; cei ușor atinși se întorc pe propriile picioare. Pe culmea dealului se dă o luptă înverșunată. Lucrarea este semnată și datată în dreapta jos, cu negru: Schönberg, London 1903, iar pe spate, în stânga jos, scrie: "Carol I, Rege al României / în bătălia de la Plevna, 11 Sept. 1877 / John Schönberg pinx[it] 1903 / artistul a fost martor ocular la luptă". În sfârșit, ultima scenă din ciclu, Prima întâlnire a domnitorului Carol I cu Osman Pașa după capitulare este și ea o lucrare cunoscută și adesea reprodușă. În mijlocul compoziției cu multe personaje se vede principele, călare, întinzându-i două degete - după obiceiul său - mușirului care se ridică în trăsură și îl salută; alți ofițeri turci, pe jos sau călări, îl salută pe comandantul învingător. Domnitorul este urmat îndeaproape de generalii Alexandru Fălcoianu și Mihail Cerchez și de o suită de alți ofițeri între care este recognoscibil T.C.Văcărescu, mareșalul curții, cu nelipsitul său monoclu la ochi. O căruță trasă de bivoli, plină cu femeile unor refugiați, este oprită în prim plan, în dreapta, alături de câțiva prizonieri ce și-au aruncat armele la pământ și sunt păziți de un dorobant; pe deal se văd pâlcuri de alți prizonieri strânși în jurul unor focuri la care se încălzesc. Artistul s-a semnat în stânga jos, cu negru: Schönberg 1896. Pe spate, pe pânză, în dreapta jos este inscripția, în englezește: "Regele Carol I al României / întâlnindu-se cu Osman Pașa după / căderea Plevnei / Pinx[it] Schönberg, 135 Croxted Road, W. Dulwich, S.E., London, 1896", iar în stânga jos, cu brun, în germană: "Joh. Schönberg hat den Feldzug mit gemacht 1877".

În ziua de Crăciun a anului 1880, când terminase Atacul asupra Redutei Grivița, Schönberg îi scria lui Lachmann în România, relatându-i eforturile depuse pentru executarea lucrării și exprimându-și nemulțumirea pentru felul cum destinatarul îi reprezenta interesele. Artistul întreba în ce stadiu se afla oleografia ce trebuia făcută după compoziția sa și se plângea că a pierdut prea mult timp pictând o pânză intermediară ce ar fi putut-o da la litografiat și ar fi câștigat mai mult decât apucându-se și de cea mare, definitivă. Și așa, pe aceasta din urmă a revenit cu unele modificări, fapt ce i-a luat opt săptămâni. Pânza gata nu știa unde să o expedieze, direct prințului domnitor sau lui Martin Stöhr care însă nu-l răspunsese la două epistole. După spusele expeditorului, lucrarea era foarte reușită și toți cei care o văzuseră o apreciaseră, regretând că nu avea să rămână la Londra. Ar fi voit să o expună acolo dar acest fapt comporta o întârziere a expedierii căci salonul Academiei Regale se organiza abia în august următor; nu îndrăznea să o prezinte nici într-o galerie particulară pentru că și aceasta ar fi durat. Pictorul se arată incurcat și de investiția de 220 de florini pe care o făcuse pentru o ramă potrivită pânzei pe care, însă, Martin Stöhr nu o dorea, așteptând pictura neîncadrată; iar pentru autor aceasta reprezenta o reală pierdere. Și așa, prețul perceput era mult inferior valorii reale a tabloului și, dacă ar fi făcut xilografuri cu același subiect, ar fi câștigat de patru ori mai mult. Dar pentru artist fusese o datorie de onoare să lucreze pentru principele Carol și de aceea acceptase să dea lucrarea cu bani mai puțini. În același timp suferise o pagubă din cauza unui român care îl excrocăse cerându-i 10 lire sterline și apoi dispăruse. Așa că nu mai avea chef de alte investiții fără acoperire. De aceea, își anunța managerul că următoarele două compoziții pe care le avea contractate nu le va mai executa ca pe cea dintâi, cu schițe preliminare în acuarelă și cu o pictură intermediară care îl obosiseră, îi secătuiseră imaginația și, în consecință, pierduse prospețimea atunci când ajunsese la stadiul final, la pictura de mari dimensiuni. În încheierea epistolei, artistul îi reproșează lui Lachmann că nu i-a administrat bine afacerile și că, de la Iași - unde fusese contractată altă lucrare, așa cum se va vedea mai jos - nu primise la timp ratele convenite, așa că regreta faptul că nu lăsase aranjarea acestor chestiuni în seama unui negustor local de artă, Geiger, care avea mai mult simț practic decât un fost ofițer, așa cum era gazetarul²⁵ (Anexa 3). În mod ciudat, expeditorul semnează Franz Schönberg și nu Johann sau John, așa cum apărea pe picturi sau ilustrații; acesta era, probabil, un nume folosit în intimitate, între rude și prieteni.

Din scrisoarea aceasta reiese că Schönberg poseda un spirit mercantil deosebit de dezvoltat și nu era, nici pe departe, un artist dezinteresat de valorile materiale.

Luând exemplul domnitorului, Primăria municipiului Iași îi solicitase pictorului o lucrare legată de aportul soldaților moldoveni la cucerirea independenței, pentru stabilirea valorii și a autenticității istorice a schiței

preliminare, municipalitatea ieșeană numise o comisie mixtă de artiști, oameni de cultură și militari din care făceau parte Gheorghe Panaiteanu-Bardasare (1816-1900), directorul Școlii de Bele Arte din Iași, Constantin D. Stahi (1844-1920), profesor de gravură la acea instituție, cunoscutul junimist Vasile Pogor (1833-1906), colonelul Nicolae Dabija (1837-1884), comandantul Regimentului 4 Artilerie și locotenent colonelul Arghir Pretorian de la Intendența din Iași (al cărui nume este greșit scris în document, apărând drept "Petrodanu", deși în evidențele militare ale celui an - "Anuarul Armatei pe 1878" - nu figurează nici un ofițer cu acest nume). În adresa de convocare a celui dintâi membru se fac precizări în privința subiectului lucrării asupra căreia trebuiau să se pronunțe: "În urma Convențiunei preliminare închiată de acestu oficiu în basa votului Consiliului, cu D-lu F.A. Lahmanu (sic), reprezentantele D-lui pictore Schönberg, de a ne presenta în termenu maximum de doue luni dela data acelei Convențiuni (1878 Iunie 25) o schiță de tablou colorată în acuarele care se represinte momentul când regimentul XIII de dorobanți cu alu II-lea batalion din regimentul V-lea de linie, susținute de o secție de artilerie au luat toate pozițiunile turcesci și mica redută din fața redutei mari Grivița, la 27 August 1877. Numitul reprezentantu Dl. Lahmanu, acum cu petiția înregistrată sub no. 1928, prezentând schița esecutată.

Sub-semnatul, spre examinarea ei, a compus o Comissiune din D-voastră care sunteți Competinte și D-nii Constantin Stahi, Vasile Pogor, Colonel N. Dabija și D-lu Locotenent Colonel Petrodanu (sic), de aceea am onoare a ve pofti Dl. meu ca Duminică la 3 ale curentei luni pe la orele 12 din zi, se bine voiți a vă întruni în pretoriul acestei Primării și, examinând împreună cu D-văstră și cu Colegii Dv. care compuneți Comissiunea, schița tabloului aretatu, să dați apoi avizul D-voastră asupra lucrării ce se presentă de D-lu Lahman, prezentând acestui Oficiu rezultatul observațiunilor D-Văstră, spre cea mai diparte lucrare (...)”²⁶. Acuarela este găsită absolut satisfăcătoare și, consiliul municipal votează o importantă sumă de bani pentru a fi acordată artistului în vederea execuției tabloului în forma finală, așa cum anunța presa timpului: "Aflăm cu deosebită bucurie că Primăria noastră este hotărâtă să acorde 10-12.000 lei pentru facerea unui tablou istoric din campania anului trecut, care se reprezenteze atacul din ziua de 27 august, atac la care s'au ilustrat atât de mult regimentul al 13-lea de Dorobanți și care l'au făcut stăpân pe podișul dinaintea redutei Grivița. Pentru acest scop Primăria a rugat pe d. Lachman (sic), cunoscutul corespondent militar, prin intervențiunea căruia și M.S. Domnitorul au binevoit a se comanda în Viena cinci tablouri istorice asemenea din campania trecută, ca să tracteze cu d. Schönberg, pictor celebru pentru specialitatea băătăliilor, pentru executarea menționatului tablou. D. Lachman se află deja sosit la Iași și au înfătoșat o schiță a bătăliei de la 27 august, schiță care au fost examinată de d. primar, de d. pictor Bardasare Panaiteanu, de mai mulți ofițeri cari au luat parte la atacul din 27 august,

precum și de alte persoane competente din Iași, și găsită bună și corespunzătoare realității. Noi înșine am avut plăcerea de a observa atât schița acestei bătălie cât și o alta a luptei de la 31 aug. când s'au reluat reduta Griviței, și am rămas foarte satisfăcuți.

Tabloul care înfățișează atacul de la 27 august va avea o lungime de 3 metri și o lățime corespunzătoare. El va fi cu atât mai frumos și mai credincios cu cât dl. Schönberg cât și d. Lachman au luat parte la totă campania trecută, în calitate de corespondenți, unul militar, celălalt artistic, al ziarelor streine, fiind chiar în cartierul diviziunii a IV-a. Va contribui mult la fidelitatea reprezentării evenimentului și împrejurarea că artistul va dispune de fotografiile tuturor ofițerilor care au participat la acea luptă glorioasă și a patru zeci de soldați din regimentul al 13-lea cari au căzut răniți în aceeași bătălie și cari au avut fericirea de a se vindeca.

Mai aflăm asemenea că și comitetul permanent ar fi dispus a acorda o sumă corespunzătoare pentru facerea tabloului al doilea, a celui care reprezintă reluarea Griviței, în ziua de 31 august, luptă la care au participat împreună cu alte regimente și al 13-lea de Dorobanți. Am felicitat din totă inima noastră pe comitetul permanent dacă ar traduce în fapt pozitiv o asemenea frumoasă și patriotică intențiune.

Aceste două Tablouri, împreună cu acele cinci comandate de M. Sa, reproduse în mărime de un metru în tipariu de oțel, se vor pute procura cu prețuri modice de ori-cine, vor împodobi pereții multor locuințe române și vor reaminti neconștient generațiunii prezente ca și celor viitoare faptele vitejesci ale armatei române²⁷.

După cum se vede din acest articol, fidelitatea portretelor incluse de Schönberg în compozițiile sale se datora folosirii fotografiilor celor care jucaseră un rol în scena reprezentată.

Din păcate, ministrul de interne de atunci, C.A. Rosetti, nu este de acord cu semnarea creditului necesar acoperirii cheltuielilor pentru execuția lucrării. Argumentele lui sunt absolut patriotice, el recomandând municipalității să facă apel la serviciile unui artist român, precum Nicolae Grigorescu, și nu la ale unui străin. Dar primăria se simte lezată de această obstrucționare a deciziilor locale și se obstinează să solicite fondurile destinate artistului asupra căruia s-au oprit opțiunile unanime ale ieșenilor. Pe de altă parte, presa propunea rezolvarea problemei fără ajutorul statului, prin liste de subscripție care să fie susținute de un comitet compus din personalități de prestigiu ale Moldovei²⁸. Se pare că nu s-a ajuns la un rezultat pozitiv și, în consecință, lucrarea nu a mai fost realizată.

Picturile pline de imediatețe ale lui Schönberg - rod al observației directe, nemediate și al riguroasei informări - reprezintă documente de mare valoare istorică asupra unuia dintre importante războaie ale ultimului sfert al secolului al XIX-lea care a adus neatârnamarea României. Prin prezența sa nemijlocită pe câmpul de luptă, ca martor al unor evenimente epocale, artistul austriac și-a schimbat diametral atitudinea față de soldatul român și

bravura sa: începându-și activitatea de corespondent de front la Dunărea de Jos cu o acidă notă critică la adresa trupelor noastre el a terminat războiul ca un admirator fără rezerve al combatanților de rând și al comandanților acestora pe care i-a portretizat în mod realist, imortalizându-i în momente cheie ale evoluției campaniei. Aportul lui Johann Nepomuk Schönberg la istoria în imagini a Războiului de Independență este esențial, iar expunerea permanentă a celor șase mari pânze semnate de el se cere, cu necesitate, ca un gest reparator față de uitatul maestru vienez și ca un act de restituire al unor opere de artă de mare forță evocatoare.

NOTE

1. "Le Monde Illustré" no. 1024/25 Novembre 1876, p. 329.
2. Ibidem, p. 334.
3. Idem, no. 1026/9 Décembre 1876, p. 368.
4. Dick de Lonlay - En Bulgarie 1877-1878. Souvenirs de guerre et de voyage, Paris, 1883, p. 37.
5. "Le Monde Illustré" no. 1026/9 Décembre 1876, p. 367.
6. Idem, no. 1028/23 Décembre 1876, p. 396.
7. Idem, no. 1030/6 Janvier 1877, p. 13.
8. Idem, no. 1032/20 Janvier 1877, p. 36.
9. Ibidem, p. 38.
10. Adrian-Silvan Ionescu - Observatori de front englezi în războiul din 1877-1878, S.C.I.A. tom 38/1991.
11. "The Illustrated London News" no. 1997/October 20, 1877.
12. Idem, no. 1998/October 27, 1877, p. 396.
13. Ibidem.
14. Regele Carol I al României - Cuvântări și scrisori, 1877-1886, Inst. de Arte Grafice Carol Găbi, București, 1909, tom. II, p. 106.
15. "Ueber Land und Meer" no 23/1877, p. 452.
16. "L'Orient" no. 100/Samedi 10/22 Septembre 1877 - "Dl. Lachmann, corespondent al lui Bund din Berna, a salvat un tun românesc; va fi decorat". Vezi și Mircea Spiridoneanu - Un observator străin despre mișcarea națională a românilor din Transilvania în anul 1881, în volumul Documente recent descoperite și informații arheologice, București, 1983.
17. "România Liberă" no. 337/5 Iuliu 1878 - "LIBRARIA / Gr. LUIS / Bucuresci / Strada Lipscai (hanul Șerban-Vodă) /Vânzarea se efectuează en Gros et en Detail".
18. "Resboiul" no. 478/14 Noiembrie 1878.
19. "Steaua României" no. 201/7 Octombrie 1878.
20. Arhivele Naționale Istorice Centrale, Ministerul de Interne, Divizia comunală, dosar 295/1878, fila 1.

21. Virgil Cioflec - Grigorescu, Cultura Națională, București, 1925, p. 29; N. Petrașcu - N. Grigorescu, Tipografia "Bucovina" I.E. Torouțiu, București 1930, p. 19; Petre Oprea - Un act patriotic al lui N. Grigorescu: Albumul Războiului Independenței, "Revista Muzeelor și Monumentelor - Muzee" nr. 1/1989.
22. "Românulu" joi 27 Iuliu 1878.
23. Arhivele Naționale Istorice Centrale, Casa Regală, dosar 67/1878, fila 3.
24. Ibidem, filele 1-2.
25. Ibidem, filele 4-5.
26. Direcția Județeană Iași a Arhivelor Naționale, Academia de Arte Frumoase, dosar 2/1878, fila 98.
27. "Steaua României" no. 179/6 Septembrie 1878.
28. Idem, no. 185/17 Septembrie 1878.

Anexa 1

Contract

între subsemnatul domn Martin Stöhr, din însărcinarea specială a Alteței Sale principele Carol I al României, și domnul Friedrich Lachmann, ca reprezentant al pictorului, domnul Johann Schönberg din Viena.

Referitor la realizarea a două picturi istorice din campania 1877-1878, anume Luarea cu asalt a redutei Grivița în după-amiaza de 30 august/1 septembrie 1877 de către trupele armatei române de încercuire din fața Plevnei și Bombardarea Vidinului la 15/27 mai 1877 de către bateria Carol din Calafat, s-a încheiat următorul contract:

I. Domnul Johann Schönberg preia realizarea în ulei a celor două tablouri mai sus numite, prin redarea exactă a faptelor de arme ce s-au desfășurat, cu respectarea întocmai a modificărilor transmise, la preînalt ordin, domnului Lachmann a schițelor în acuarelă ce au fost prezentate. În ambele tablouri va trebui să se țină seama, pe cât va fi posibil, de asemănarea portretistică atât a ofițerilor superiori care s-au aflat în suita Alteței Sale cât și a celor de la trupele de acțiune propriu-zisă.

II. Ambele tablouri, având dimensiunea de 1,80 metri lungime și o înălțime proporțională, vor fi livrate la București, în mâinile Alteței Sale, într-un termen minim de șase și un termen maxim de șapte luni începând cu ziua de azi.

III. Domnul Schönberg primește ca plată pentru fiecare din cele două picturi amintite mai sus suma de câte șase mii franci, adică în total douăsprezece mii franci. Ca acot pentru acoperirea cheltuielilor necesare și pentru asigurarea existenței, domnului Lachmann i se înmânează, pe baza procurii autentificată oficial și pe care ne-a prezentat-o, suma de patru mii

de franci, dată sub chitanță de primire, pentru a-i da domnului Schönberg. Această sumă se repartizează în părți egale pe fiecare din cele două tablouri, iar restul de sumă care se cuvine a mai fi plătită la predarea acestora, va fi dată fie domnului Schönberg, în cazul în care acesta va fi de față, fie domnului Lachmann, ca reprezentant al acestuia.

Contractul de față a fost redactat în două exemplare și a fost semnat și schimbat în ziua de astăzi.

Sinaia 10/22 iulie 1878

Friedrich Lachmann

Anexa 2

Copie

Domnul meu!

Am onoarea să vă aduc la cunoștință prin prezenta că Alteța Sa, principele Carol I al României, stăpânul meu absolut, a binevoit să dea ordinul ca domnul pictor Schönberg din Viena să mai fie încredințat cu executarea a două schițe ca model pentru picturile în ulei pe care le va executa ulterior.

Prima dintre aceste [schițe] urmează să trateze momentul când generalul Osman Pașa, după ce a fost mai întâi pansat la ambulanța românească din apropierea cunoscutei căsuțe în care, la 28 noiembrie/10 decembrie 1877, și s-a desfășurat capitularea armatei turcești de apărare a Plevnei, fiind transport într-o căruță sub escortă de călărași, s-a întâlnit cu Alteța Sa pe drumul de retragere spre Plevna.

A doua schiță are ca subiect vizita Alteței Sale la reduta Grivița îndată după ce a fost luată cu asalt de trupele românești unite din divizia a III-a și a IV-a.

După prealabila aprobare a schițelor urmează încheierea unui contract special cu privire la toate detaliile ce mai sunt necesare. De aceea, vă rog să binevoiți să-i solicitați de îndată domnului Schönberg să indice prețul celor două picturi și să îi atrageți atenția că, potrivit celei mai înalte dorințe speciale, cele patru tablouri - Grivița, Calafat, vizita la reduta Grivița și întâlnirea cu Gazi Osman pașa - vor trebui să fie executate în termen de un an.

În același timp vă comunic faptul că Alteța Sa a binevoit să dea aprobarea ca, luarea cu asalt a redutei Grivița și bombardarea Vidinului, precum și cele două tablouri ce urmează a fi realizate mai apoi, să fie transpuse în oleografie, respectiv, în cromolitografie, și acestea pot fi făcute accesibile publicului chiar înainte de terminarea picturilor originale, pentru a veni astfel cât mai repede în întâmpinarea interesului național.

În același timp puteți multiplica, în același mod, și pictura ecvestră a lui Volkers, precum și portretele Altețelor Lor, iar apoi va fi, în mod firesc, îndatorirea specială a Dvs. să vă îngrijiți ca pe piață să ajungă doar

realizările recunoscute din punct de vedere artistic.

În fine, Alteța Sa a binevoit să aprobe ca, din venitul celor două tablouri - Luarea cu asalt a redutei Grivița și Bombardarea Vidinului - o sumă corispunzătoare să fie dată în beneficiul Fondului Văduvelor și Orfanilor armatei române.

Îndeplinindu-mi această însărcinare, vă transmit cele mai bune salătură și semnez cu deosebită stimă,

Al Dumneavoastră
supus
[nsemnat]

P.S.: Administrația Curții nu ia asupra-și, firește, nici o obligație cu privire la oleografia, iar realizarea și toate celelalte costuri cerute de acestea vă privesc numai și numai pe Dvs.

Preluat spre a fi respectat de către subsemnatul
Sinaia, 11/23 iulie 1878

F. Lachmann

Anexa 3

Londra, 25 decembrie 1880

Dragă prietene,

Tabloul este gata de o lună. Ce se întâmplă însă cu oleografia? Dacă nu aș fi pictat mai întâi tabloul mic și l-aș fi făcut dintr-odată și l-aș fi dat litografului, atunci tabloul mare n-ar fi însemnat pentru mine decât muncă zadarnică, de peste un an, la tabloul mic. I-am scris domnului Stöhr două scrisori. La una n-am primit răspuns. N-a ajuns cumva scrisoarea? M-am interesat unde să mă adresez, cui să-i trimit tabloul. Nu știu, să expediez tabloul direct Alteței Sale principelui?

Toți cei care l-au văzut până acum regretă că tabloul va ajunge la București și nu rămâne aici. Mi-am îngăduit să fac câteva modificări care au îmbunătățit tabloul din punct de vedere artistic fără să afecteze cumva aspectul militar. A fost realizat cu mult sub preț deoarece, dacă aș fi făcut xilografuri, aș fi câștigat de patru ori mai mult. Dar, pentru mine a fost o chestiune de onoare.

Am folosit rama pentru a termina [pictura], iar domnul Stöhr mi-a scris să trimit tabloul fără ramă. Rama este foarte drăguță și ieftină; costă numai 220 florini, adică aproape 20 de guinee, dar acum nici un rămar nu mi mai primește rama înapoi.

Nu pot expune tabloul aici deoarece atunci ar trebui să rămână aici până în august 1881 și asta, cred că nu este potrivit. Să îl expun într-o galerie a unui negustor de artă ar dura, de asemenea, prea mult. Am crezut

că voi termina în septembrie, dar am reluat încă odată întreg tabloul și asta mi-a luat aproape 8 săptămâni. Acum s-a uscat bine și poate fi trimis.

A fost pe la mine Gôngel din Iași. Am fost foarte neîncrezător în privința lui pentru că, doar cu puțin timp înainte, am fost escrocat cu 10 lire sterline de un valah care s-a insinuat la mine și apoi a șters-o. Trebuie să-i văd cartea de vizită. Nu l-am putut ține minte pe escroc. Ți voi trimite cartea lui de vizită: poate vei reuși să recuperezi ceva.

Celelalte două tablouri începute nu le mai execut așa. Cred că la acest tablou nu mai eram proaspăt deoarece l-am reluat de prea multe ori, mai întâi schițele în acuarelă, apoi micul tablou în ulei. Este mult prea obositor.

De la Iași n-am primit a doua rată. De aceea vor trebui să o plătească la livrarea tabloului. Nu mă folosesc de rate. Vezi că avertismentul meu a fost corect atunci când n-am avut încredere în practica ta în afaceri și am vrut să las totul în seama lui Geiger. Ai fi putut demult să strângi banii. Așa însă, nu mi-a plăcut deloc. Un negustor de artă are mal mult simț [practic] decât un fost ofițer.

Salutări familiei tale și La mulți ani!

Te salută

Franz Schönberg

[P.S. pe prima filă, sus] Cred că în privința multiplicării micului tablou în ulei nu s-a făcut încă nimic.

LESSER-KNOWN PAINTINGS BY JOHANN NEPOMUK SCHÖNBERG INSPIRED BY THE WAR OF INDEPENDENCE OF 1877-1878

Summary

At the outbreak of the Oriental War of 1877, known in Romania as the War of Independence, many war correspondents and special artists went to the battlefields south of the Danube, in Bulgaria. One of them was the Austrian artist Johann Nepomuk Schönberg who sent his drawings to magazines such as *Le Monde Illustré*, *Ueber Land und Meer* and *The Illustrated London News*. He accompanied his sketches with long letters which the editors used as articles from an eye witness. In his first correspondence he offered a contemptuous image of the Romanian Army. According to his standards, which were those of the Austro-Hungarian Army, the Romania soldier lacked stamina and military behaviour. His sketches rendered a pitiable aspect of the infantryman, poorly dressed and badly drilled by young officers who were much more concerned with not tarnishing their new uniforms. Later, Schönberg changed his opinion of the Romania peasant-turned-soldier while seeing him fighting. He eventually

became a great admirer of the soldier's courage and daring attacks against the Turks and pictured him in due colors.

Schönberg was one of the few special artists who witnessed the siege and fall of the Grivitza Redoubt. His sketch of that battle was published in the October 20 issue of *The Illustrated London News*. A sketch depicting Schönberg and Irving Montagu, another special artist for the British magazine, was published in the following issue. They were shown while visiting Princess Elizabeth's hospital in Bucharest.

In 1878, at the conclusion of the war, Schönberg was asked by Prince Carol I of Romania to make for him six large paintings inspired by the late campaign. Schönberg's interests in Bucharest were represented by one of his countrymen, Friedrich Lachmann, a former war correspondent for the newspapers *Die Politik* and *Bund*. Through Lachmann a contract was signed on July 22, 1878 stipulating the conditions for completing such works. The contract is preserved at the National Archives in Bucharest. It stated that the painter was to paint trustworthy portraits of the Ruling Prince Carol I as well as the high ranking officers, staff officers and aides-de-camp who accompanied the commander-in-chief of the Western Army. Schönberg did his best to please his patron and worked hard to obtain correct likenesses of all those who were in the Prince's suite. The resemblances are striking and convey truth to the imposing compositions.

The key events of the campaign selected by Prince Carol to be painted are as follows: Crossing of the Danube; The Bombardment of Vidin, also called "This is the music I like!" after the Prince's words when a shell burst near him on a battery in Calafat; Assault on the Grivitza Redoubt; The Ruling Prince Visiting the Grivitza Redoubt; Prince Carol at the Battle of Plevna; First Encounter between Prince Carol I and Osman Pasha after the Surrender.

Although the contract stated the date for the completion of at least two of these paintings to be in no more than seven months, the artist needed more time. Schönberg completed the whole lot in 25 years: the first picture was ready in 1891, the last in 1903.

The artist dated and signed each painting and gave additional information certifying his presence on the battlefield as witness of the event. To further substantiate the accuracy of the paintings Schönberg used his own drawings and notations and sent water color sketches to Bucharest for his patron's approval. In a letter to Lachmann, dated December 25, 1880, Schönberg complained about losing time, and money, doing the water color sketches and a mid-size oil painting for the Prince's approval, instead of lithographing them. Some of these paintings were used as models for color prints which were sold at low prices to those interested in such topics.

Lachmann and Schönberg also undertook the printing of a plate depicting the Victory Parade of October 8, 1878 in Bucharest, and another one with various events of the war. All these plates, as well as the newspaper

images done by Schönberg are still in various museums and libraries. But the six large paintings, once the pride of the Royal Palace, were kept in storage at the National Museum of Art in Bucharest for more than fifty years. Prince Carol's presence in these paintings displeased the communist government which wanted to hide the Royal Family and its contribution to Romanian history. Consequently, these six paintings have not been exhibited since 1948, when the last king of Romania, Mihai was constrained to abdicate. It is fortunate that none of these works of art was damaged and they need only minor restoration. After such a long period of neglect, these forgotten pictures are brought to light and published together for the first time.

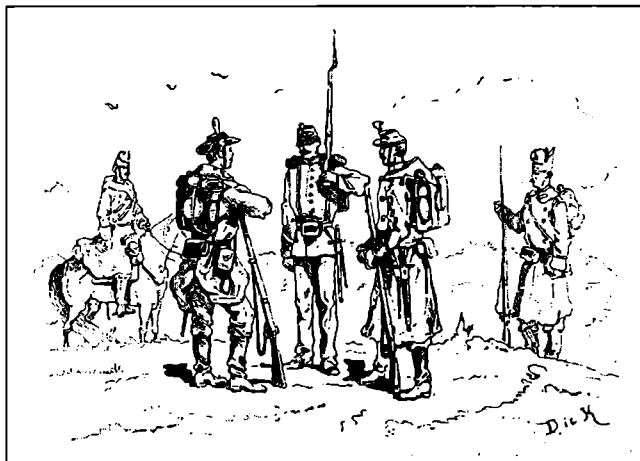
1. Post românesc la Turnu Severin, „Le Monde Illustré“ no. 1024/25 Novembre 1876
Romanian border guard at Turnu Severin

2. Tipuri de uniforme din armata română, „Le Monde Illustré“ no. 1026/9 Décembre 1876
Romanian Army types and uniforms

3. Dorobanț (detaliu), în Dick de Lonlay
– *En Bulgarie 1877–1878*, Paris 1883
Dorobantz (irregular infantryman)

4. Călăraș, vânător pedestru, infanterie de linie (ținută de vară și de iarnă), dorobanț, (detaliu), în Dick de Lonlay – En Bulgarie 1877–1878, Paris 1883

Călăraș (irregular cavalryman), chasseur, (rifles), infantrymen (summer and winter dress), dorobantz (irregular infantryman)

5. Demonstrație militară contra evreilor la Iași, „Le Monde Illustré” no. 1028/23 Décembre 1876
Military demonstration against jews in Iassy

6. Darea onorului comandantului diviziei din Galați, „Le Monde Illustré” no. 1030/6 Janvier 1877

Salute to the commander of the military division of Galatz

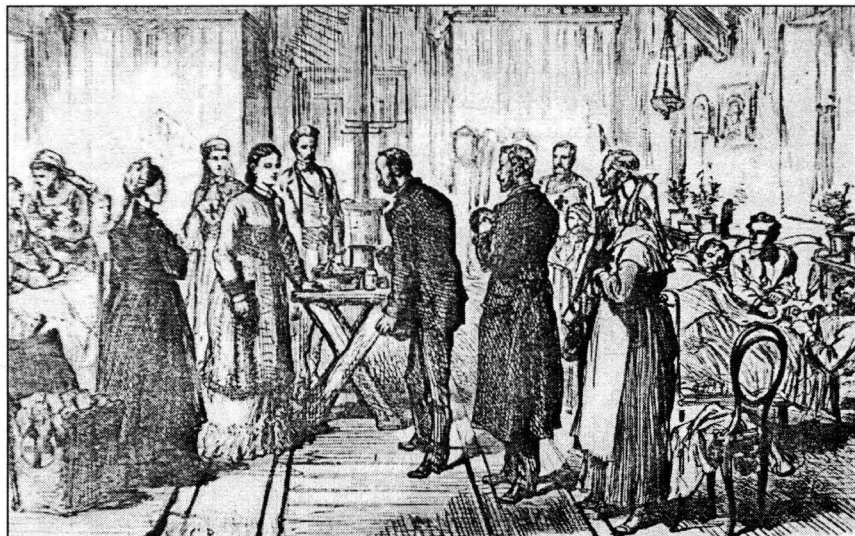

7. Trecerea unui batalion de vânători pedestri printr-un cartier
mărginaș din Galați, „Le Monde Illustré” no. 1032/20
Janvier 1877
A chasseurs battalion passing through the outskirts of Galatz

8. Asaltul redutei Grivița, în fața Plevnei, pe 11 septembrie,
„The Illustrated London News” no. 1997/October 20, 1877
Storming the Grivitza Redoubt before Plevna, September 11

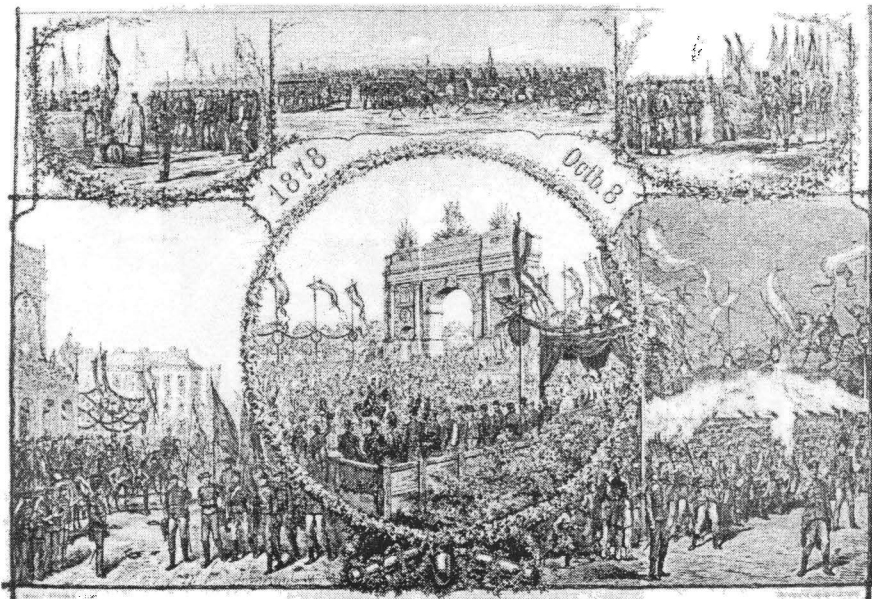

9. Doi dintre artiștii speciali, Johann Nepomuk Schonberg și Irving Montagu, vizitând spitalul principesei Elisabeta la București, „The Illustrated London News“ no. 1998/October 27, 1877
Two of our Special Artists, Johann Nepomuk Schönberg and Irving Montagu, visiting Princess Elizabeth's hospital in Bucharest

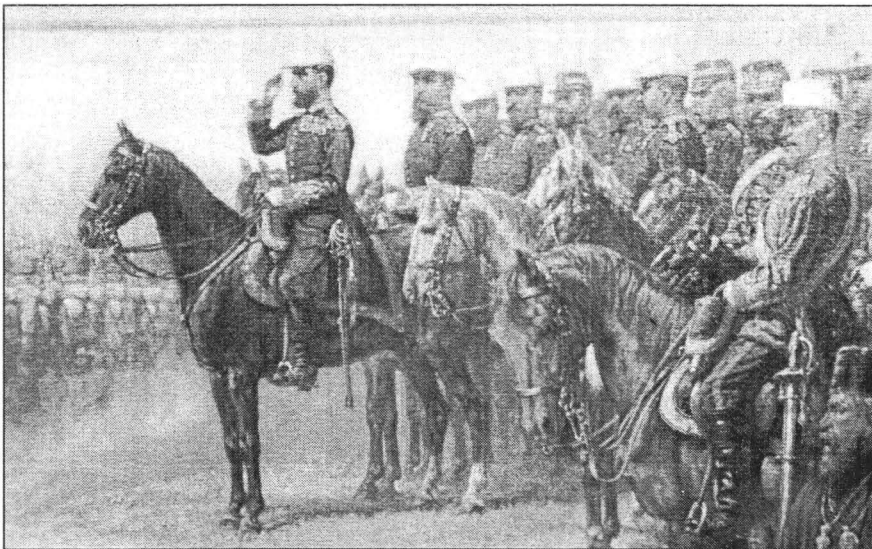
10. Carol I al României în capul Armatei Sale în campania 1877–78, litografie, Biblioteca Academiei Române
Prince Carol I of Romania at the Head of His Army during the Campaign of 1877–78, lithograph, Library of the Romanian Academy

11. Intrarea triumfală a Armatei Române în București, 8 octombrie 1878, litografie, Muzeul Național de Artă
 Victory Parade of October 8, 1878 in Buchares, lithograph, National Museum of Art

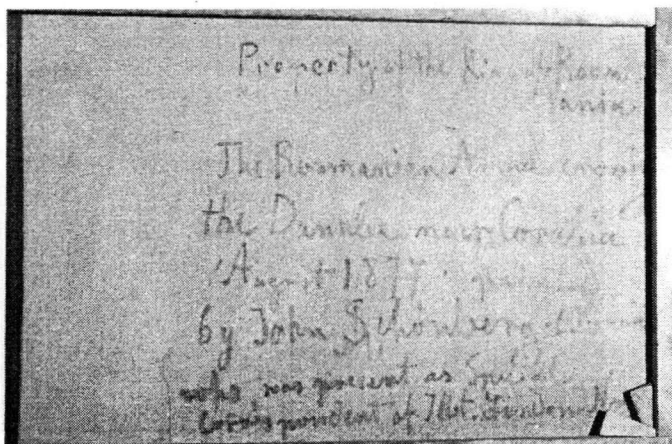
12. Trecerea Dunării, ulei pe pânză, Muzeul Național de Artă
 Crossing of the Danube, oil on canvas, National Museum of Art

13. Trecerea Dunării (detaliu) – Principele Carol I, generalul Alexandru Cernat, colonelii Mihail Cerchez și Gheorghe Slăniceanu
 Crossing of the Danube (detail) – Prince Carol I, General Alexandru Cernat, Colonel Mihail Cerchez, Colonel Gheorghe Slăniceanu

14. Trecerea Dunării (detaliu) – câțiva dintre ofițerii de stat major și aghiotanții principelui Carol I; în prim plan sunt miniștrii Ion C. Brătianu și Mihail Kogălniceanu, umbrindu-și fața cu pălăria
 Crossing of the Danube (detail) – some of Prince Carol's staff officers and aides-de-camp; in the foreground are the statesmen Ion C. Brătianu and Mihail Kogălniceanu, shading his face with his hat

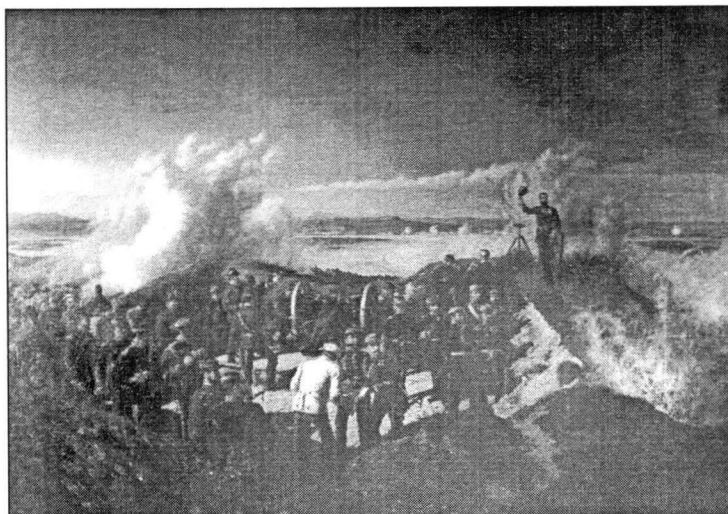

15. Semnătura, data și detalii privind compoziția scrise pe spatele pânzei

Author's signature, date and additional details concerning the painting written on its back

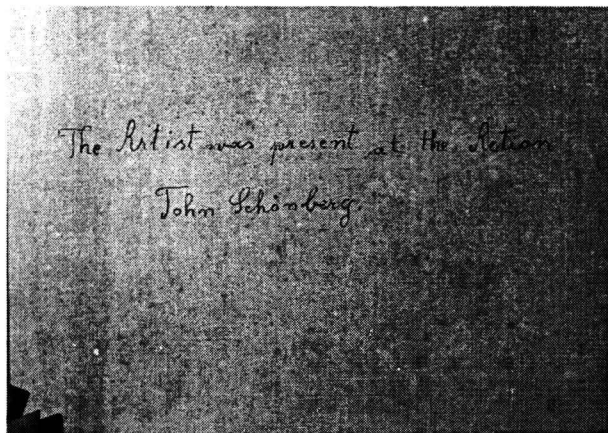
16. Bombardarea Vidinului sau „Asta e muzica ce-mi place!“, ulei pe pânză, Muzeul Național de Artă

The Bombardment of Vidin, also called „This is the music I like!“, oil on canvas, National Museum of Art

17. Bombardarea Vidinului (detaliu)
 The Bombardment of Vidin (detail)

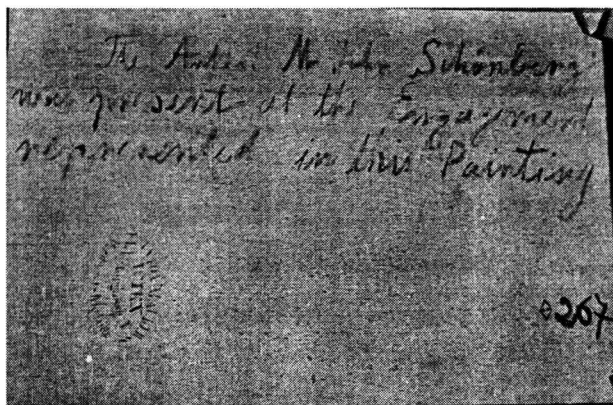

18. Inscripție pe spatele pânzei certificând prezența artistului la acțiunea descrisă

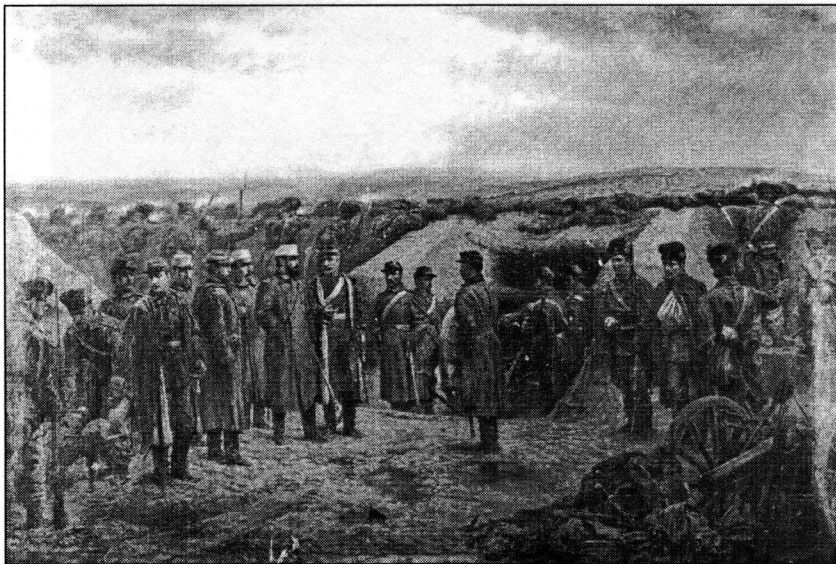
Inscription on the back of the painting certifying the artist's presence at the event

19. Atacul asupra redutei Grivița, ulei pe pânză, Muzeul Național de Artă
Assault on the Grivitz Redoubt, oil on canvas, National Museum of Art

20. Inscripție pe spatele pânzei certificând prezența artistului ca martor ocular la bălăie

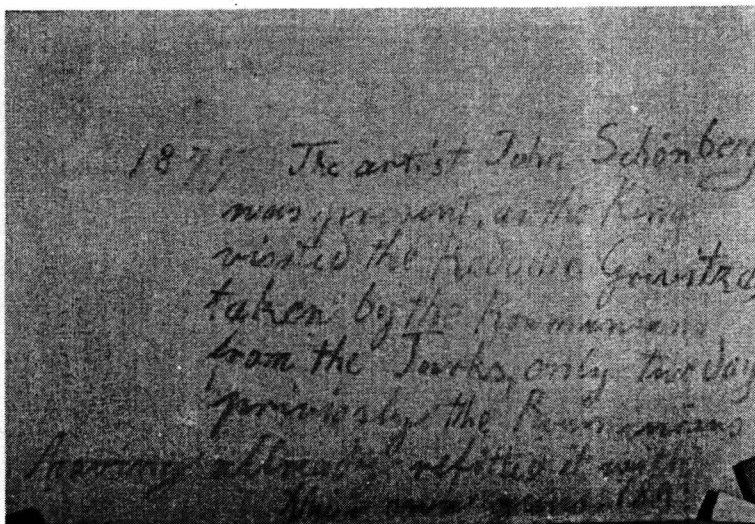
Inscription on the back of the painting certifying the artist's presence on the battlefield as an eye witness

21. Vizita domnitorului în reduta Grivița, ulei pe pânză, Muzeul Național de Artă
The Ruling Prince Visiting the Grivitza Redoubt, oil on canvas, National Museum of Art

22. Vizita domnitorului în reduta Grivița (detaliu) – Prințului Carol I îi este arătată reduta de colonelul de artilerie, Henric Herkt
The Ruling Prince Visiting the Grivitza Redoubt (detail) – Colonel Henric Hertkt showing the redoubt to Prince Carol I

23. Inscripție pe spatele pânzei certificând prezența artistului în reduta Grivița
 Inscription on the back of the painting certifying the artist's presence in the Grivitza Redoubt

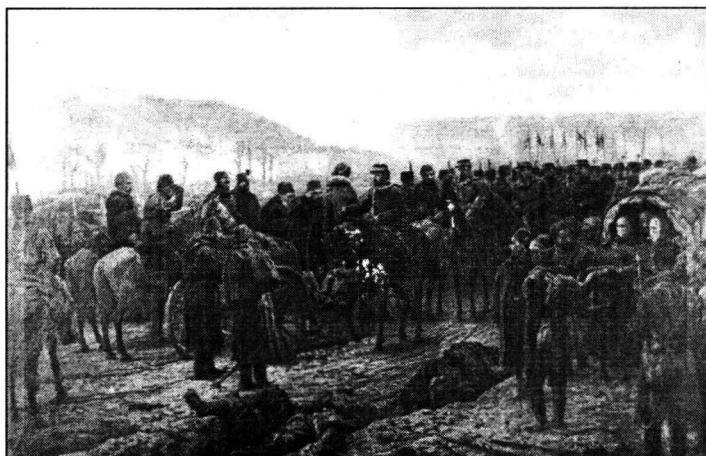
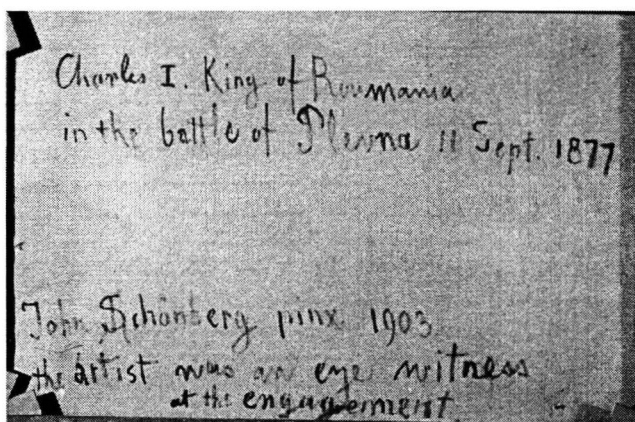
24. Carol I la bătălia de la Plevna, ulei pe pânză, Muzeul Național de Artă
 Prince Carol I at the Battle of Plevna; oil on canvas, National Museum of Art

25. Carol I la bătălia de la Plevna, (detaliu) – Principele Carol și maiorul Alexandru Candiano-Popescu încurajând soldații
 Prince Carol I at the Battle of Plevna (detail – Prince Carol and Major Alexandru Candiano-Popescu encouraging the soldiers)

26. Inscripție pe spatele pânzei certificând prezența artistului ca martor ocular al evenimentului

Inscription on the back of the painting certifying the artist's presence as an eye witness of the event

27. Prima întâlnire a domnitorului Carol I cu Osman Pașa după capitulare, ulei pe pânză, Muzeul Național de Artă
 First Encounter between Prince Carol I and Osman Pasha after the Surrender, oil on canvas, National Museum of Art

III.

Siehe immerfort einen Minimalpreis von sechs.
und einen Maximalpreis von sieben Prozenten
von heute an, zu beiden Seiten Höchst- und
Niedrigst abwärts zu werden.

Herr Schöenberg wolle als Begehung für
jedes der beiden oben genannten Elemente
den Betrag von je sechstausend frank.
mittels Infanterie zwölftausend frank.

Als a. Begehung. zu Begehung
der mittigen Christenheit im Christenheit.
wie. werden Herr Schöenberg auf
Grundlage der von demselben angegebenen,
sindlich begünstigten Prognose. zu den
Friedigung zu Herr Schöenberg, viertausend
frank gegen Empfangbestätigung über.
inwieweit.

Diese Betrag wird zu gleichen
Zeiten mit jedem der beiden Elemente
ausgegeben, und der dann auf unfehl-
bare Betrag bei Abkündigung deselben
unter der Herr Schöenberg, falls der
selbe innerhalb fünf Jahre, oder Herr
Schöenberg als dessen Vertreter ein-
geht.

Daselbstes Betrag wird in zwei
Lumpsummen ausbezahlt, und mit fünfzig
Tagen im Voraus und im Voraus.

Linca 10/12 Juli 1876.

Friedrich Schöenberg

Lieber Freund

Das Bild ist seit einem
Monat fertig, was ist es aber
mit dem Ölfarben Lack &
z. B. wenn ich nicht das kleine
Bild zuerst gemacht hätte & das
Bild wäre gleich gemacht worden &
ist dem Lithographen übergeben, so stünde
das große Bild gerade so für nichts
über ein Jahr als meine verzehliche
Arbeit das kleine Bild, ich habe Mr.
Lieber 2 Briefe geschrieben auf einen bekam
ich keine Antwort, ist der Brief nicht
angekommen. Ich fragte an wo ich mich
hinwenden sollte, an wenn das Bild
Anweisung, ich weiß nicht soll ich

30. Prima pagină a scrisorii lui Johann Nepomuk Schönberg către Friedrich Lachman, datată 25 decembrie 1880, Arhivele Naționale
First page of Johann Nepomuk Schönberg's letter to Friedrich Lachmann, dated December 25, 1880, National Archives